

Hegyi Dolores: *Polis és vallás*

Hegyi Dolores hiánypótló munkája, mint ahogy az alcímben olvasható, bevezetést nyújt a görög vallástörténetbe. Hiányt pótol, hiszen a szerző megállapítása szerint a kiemelkedő elődökre visszatekintő magyar vallástörténészek, mint Hahn István, Kerényi Károly, Ritoók Zsigmond, Sarkady János és Trencsényi-Waldapfel Imre, nem találtak olyan méltó követőkre, akik a megkezdett kutatásokat folytatták, valamint a népszerűsítő munkák számát gyarapították volna.

A könyv logikus rend szerint épül fel, noha már a bevezetésben olvasható a megállapítás, hogy a görögök nem ismerték a rendszeres teológiát (jóllehet Platón alkotta meg a „theologia” szót), sőt a vallás fogalmát sem a mai értelemben használták. A görög vallás nem egyéb, mint a poliszonként eltérő mértékben őrzött krétai és ógörög hagyományból eredő kultuszok, vallási nézetek és a hozzájuk kapcsolódó mítoszok összessége. A bevezetésben még rövid vázlatot kapunk a vallási-antropológiai kutatásokról az ókortól szinte napjainkig.

Hegyi Dolores előbb időrendben tárgyalja a görög hitvilág kialakulását, a krétai, az indoeurópai, a műkénéi és a klasszikus görög sajátosságokat. Megismertet az istenek

kétféle osztályozásával, amelyet a helének alkalmaztak. Az egyik szerint vannak égi, földön lakó és tengeristenek, ami jellegzetes áldozási szokásokban mutatkozott meg. A másik, a közismertebb osztályozás tizenkét istent emelt ki (Zeus, Héra, Apollón, Artemis, Athéné, Hermész, Aphrodité, Arés, Démétér, Poseidón, Hestia és Héphaistos), akiket a görögök az *olümposzi* jelzővel illettek.

A könyv harmadik, egyben leghosszabb fejezete a poliszok kultuszaival foglalkozik. Tárgyalja az athéni és spártai nyilvános ünnepeket, a misztériumokat, a keleti eredetű vagy más városállamok egy-egy sajátos szakrális szertartását, de az összgörög ünnepségeket is, mint az olümpiai, püthói, nemeait és az iszthmoszi, amelyeken az áldozatok bemutatásán kívül sport-, illetve zenei versenyekre is sor került.

Magunk elé képzelhetjük Püthiát, a delphoi jósa papnőjét, az istenek és emberek közti közvetítőt, aki álomból, madarak röptéből, áldozati jelekből képes kifürkészni az istenek akaratát. Megtudjuk, hogy a delphoi kívül Apollónnak több jóshelye is létezett, így a legősibb didümai, vagy épp a klaroszi jósa.

A görögök magánéletében is helyet kaptak a kultuszok. A gyermek születésétől nagykorúvá válásáig szertartások résztvevője volt, s a férfivá avatás próbáját is ki kellett állnia, amelyet Spártában az akár halállal is végződhető korbácsolás jelentett. A te-

metési ceremóniáról, az azt követő tisztító szertartásokról tér át a szerző a teológia már a helléneknél felmerülő néhány olyan érdekes kérdésére, mint a világ keletkezése, az istenképzet eredete és fejlődése, valamint az isteni akarat és az emberi lélek felelőssége.

Végül a könyv részletes bibliográfiával segíti a további tájékozódást, hiszen Hegyi Dolores rövid, áttekintő bevezetése a görög vallástörténetbe elsősorban az érdeklődés felkeltését célozza. A tudományosság sem hiányzik természetesen, a vallási alapfogalmakat és jelenségeket pontosan, ám rendkívüli változatosságuknak és sokszínűségüknek megfelelően tárja fel a szerző az olvasó előtt. Mindenkinek, aki élvezettel merül el a mítoszok világában, kiváló olvasmány lehet ez a könyv, s még ha nem is vallástörténész, megtudhatja, hogyan hatotta át a görögök mindennapjait a vallási hagyomány.

SZALAI ZSOLT

(*Osiris Kiadó, Bp., 2002. 184 o. 1980 Ft*)

Jared Diamond:
*A harmadik csimpánz
felemelkedése és bukása*

Mind a mai napig megemészthetetlen emberek sokasága számára, hogy – bebizonyítva állati eredetünket –

Darwin leemelte fajunkat a piederstárlról. Most pedig jön egy amerikai biológus, bizonyos Jared Diamond, és *A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása* című könyvében egyenesen csimpánznak titulál bennünket.

Azért ne ijedjünk meg, Diamond – annyi más szerzővel ellentétben – még véletlenül sem óhajtja „elbiologizálni” az embert, s a szándékát már a könyv első mondatában világossá teszi: „Nyilvánvaló, hogy az ember különbözik valamennyi állattól.” Evolúciónkat végigtekintve Diamond meg is nevezi azt a pillanatot, amikor kiemelkedtünk az állati sorból: ez a nyelv kialakulása volt néhány tízezer évvel ezelőtt. Vagyis a nyelv egyedülállóan emberi világában lakozunk, ám bennünk mégis visszavonhatatlanul ott lakozik az állat. Diamond könyvének központi tézise, hogy sajátosan emberinek tartott viselkedésformáink legtöbbje – a művészettől a természetpusztításig – korántsem előzmény nélküli az állatvilágban, azaz sokkal jobban hasonlítunk a többi emlősre, mint azt gondolnánk. És bár rendszertanilag még legközelebbi rokonainktól, a két csimpánzfajtól is határozottan elkülönítjük magunkat (magunkat a *Homo*, míg őket a *Pan* nemzetségbe soroljuk), mindez alighanem csupán annak köszönhető, hogy az élőlények osztályozását a mi fajunk végezte. Egy kevésbé elfoglalt szemlélő (mondjuk egy marslakó) valószínűleg egy